

EYÜPSULTAN'DA
BULUNAN
OSMANLI DÖNEMİ
ARMALI VE NİŞANLI
MEZAR TAŞLARI

ARŞ. GÖR. CANDAŞ KESKİN

*1969 yılında Ordu'da doğdu. İlk ve orta eğitimini Ankara'da bitirdi.
Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji-Sanat Tarihi
bölümünden 1992 yılında mezun oldu.*

*1993 yılında Gazi Üniversitesi, Mesleki Yayıgın Eğitim Fakültesi, El
Sanatları Yaygın Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya
başladı. Halen aynı fakültede Araştırma görevlisi olarak çalışmaya devam
etmekte. Arkeoloji-Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim
Dalında yüksek lisans yapmakta.*

Geniş bir alanda hüküm süren Osmanlılar, Anadolu'da geçmiş uygarlıkların mirası ile atalarından kalan gelenekleri ve İslâm inancının şekillendirildiği bir toplumsal yaşama sahiptirler.

Osmanlı insanının inancı, dini inanç ve günlük yaşamda oluşturulan inançlardan oluşuyor. Osmanlı toplumu kozmopolit olmasına rağmen yönetimi sağlayan unsurlardan biri İslâm inancı idi.

Osmanlı toplumunun inanç dünyasının sembollerinden yoğun olarak görüldüğü yerlerden biride mezar taşlarıdır. Türk mezar taşları süsleme unsurları ve taş işçiliğinin yanı sıra,

taşlara bakarak altında yatan kişinin mensup olduğu sosyal gurup ve bu gurubun dünya görüşü rahatlıkla tanımlanabilir.

Osmanlı insanının işaret, alamet ve arma ile karşılaştığı yerlerden birisi de çarşı pazardır. Son dönemlerde dükkanların kapılarına, tabelalarına o dükkanı tanıttıkları işaretler konulmuştur. Okuma yazma bilmeyen halk bu işaretlere bakarak alışveriş yaptıkları dükkanları tanırlardı. Gemili, horozlu, beşikli, makaslı vs. bunlara "Belgi" denilirdi.

Uzun bir geçmişe sahip olan tuğrular, batı ülkelerinde anlaşılmaz ve karmaşık oluşu, Osmanlı'da batı ülke-

Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

1) ÖZDEMİR, Kemal: "Osmanlı Armaları" s.71,80 İstanbul, 1996.

2) ÖZDEMİR, Kemal: a.g.e. s.71,80.

Fotoğraf 3

lerinin kolaylıkla anlayabilecekleri bir görünümde "Arma" meydana getirme düşüncesi ortaya çıkmıştır. Osmanlı armalarının en büyük özelliği militarist görünümlü olmasıdır. Arma halk tarafından beğenilmiş ve tutulmuştur. İnsani, dini ve milli sembollerin armada yer alması önemlidir.

Sembol ve işaretlerden kısaca bahsettikten sonra Osmanlı klasik askeri armasının doğuşu hakkında bilgi verelim. Osmanlı armasına benzeyen ve üzerinde silah tasvirleri bulunan ilk örnek III. Selim dönemine aittir. Devlet tarafından satın alınan Raşid Efendi'nin matbaasında basılan John Bonnycastle'ın "Usul-ül Hendese" (1897-1898) adlı kitabının ilk sayfasında yer alan Osmanlı Arması yer almıştır.(2)

Militarist görünümlü klasik Osmanlı arması halk arasında çok be-nimsenmesinden olayı artık mezar

taşlarında da sıkça işlenmeye başlamıştır. Ölen yüksek rütbeli askerlerin mezar taşlarında Osmanlı arması ile bazen de beraberinde aynı mezar taşına ölen kişinin aldığı nişan ve madalyonlar işlenmektedir.

Böylelikle, gelenek haline gelen mezar taşlarına her türlü gündelik yaşamı sembollerle tasvir etme alışkanlığına arma ve madalyonlarda yerini almıştır.

Özellikle Eyüpsultan'a gömülme isteği, İstanbul'da yatan ermişlerin en büyüğü olan Hz. Muhammed (S.A.V)'in sahabesi olan Ebu Eyyub Ensari'nin mezarının burada olması, Osmanlı padişahlarının burada kılıç kuşanması, dönemin ileri gelenlerinin burada vakıf kurmaları, v.b. birçok nedenlerle bu gömülme isteği artmaktadır.

Armalı mezar taşlarının görülme-ye başladığı tarih II. Mahmut döne-

3) Edmondo, Amics. İstanbul, çev: Beynun Akyavaş, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayımları, İkinci baskı, Ankara, 1988, s.402.

minde başlar. Artık Eyüpsultan'da yoğun olarak 18.-19. y.y.'larda Osmanlı Hanedanlığından ileri gelen askeri sınıf veya ailelerinin mezar taşlarında armalı tasvirler görülmeye başlamaktadır.

Edmondo Amics, İstanbul adlı kitabında "İstanbul'un başka hiç bir yerinde ölüm tasvirini güzelleştiren ve korkmadan seyrettiren Müslüman sanatı bu kadar zarafetle gözler önüne serilemez. Dudaklarda hem dua, hem tebessüm uyandıran hüznün ve zarafet dolu bir kabristan, bir saray, bir bahçe bir mabettir bu." (3)

Eyüpsultan'da bulunan diğer mezar taşları grupları Türk edebiyatının içsel şiirlerini mezar taşlarında görmemize rağmen, armalı ve nişanlı as-

keri kökenli olduğu anlaşılan mezar taşlarında bu tür şiirlere rastlamamaktayız.

Armalı ve nişanlı mezar taşlarında kullanılan malzeme genelde beyaz mermerdir. Yan pehle taşlarının birleştirme döküm demirle sağlanmıştır. Arma ve nişan tasvirlerinin yanı sıra bitkisel motiflerin işlenişi ile Türk plastik sanatlarının ulaştığı dereceyi çok daha iyi kavrayabiliyoruz.

Sonuç olarak Eyüpsultan'da bulunan, birçoğunun tasnifleri bile bitmemiş çok değişik gruptaki mezar taşlarından ilginç bir grubu oluşturan "Armalı ve Madalyonlu" olarak tasvirlenmiş mezar taşlarının ayrı bir özellik oluşturmaktadır.

Fotoğraf 4

Fotoğraf 5

Fotoğraf 6

ÖRNEK 1:

Boyacı sokağın Haliç yolu ile keştiği yerde Adile Sultan Türbesi karşısında bulunan, Hüsrev Paşa kütüphanesi arkasındaki 1990 yılında restorasyonu yapılan hazirede bulunan, 501 envanter numarası ile kayıtlı olan "Topçubaşı Mustafa Ağa"ya ait mezar. H.1265 (M.1849) (Fotoğraf No:1)

Beyaz mermerden yapılan mezar da pehle taşlarını birleştirmek için dökme demir kullanılmış. Baş taşındaki kitabesi, açılmış rulo şeklinde beş satırlı yazılmış. Fes şeklindeki başlığın boyun kısmının altında, mecdidi nişanının murassası işlenmiş. Altında rozet çiçeklerinden yapılmış iki omuzu birleştiren çelenk tasviri bulunuyor. (Fotoğraf No:2) Ayak taşında top arabası tasviri ile üstte çapraz olarak atılmış top namlusunu temizleyen iki hülle bulunuyor. (Fotoğraf

No:3) Diğer süsleme programı baş taşı ile aynı.

Yan pehle taşında ortada elips içinde oval olarak yapılmış Osmanlı arması tasvirlenmiş. Armanın ortasında savaş davulunun etrafında sıralanmış top, kılıç, hülle, topuz, okluk, borazan, flama asılı mızrak, gönye v.s. savaş aletleri bulunmakta. Bu tip mezar taşlarında arma motifi tasvirlerken mezar sahibinin ait olduğu askeri birliğin kullandığı malzemeler işleniyor. İki yanda ikişer adet iç içe geçmiş gemi çapaları bulunuyor. (Fotoğraf No:4)

Aslında mezar taşlarında işlenen armalarda belirli bir düzen varsa da aynı kalıp içersinde armalar tasvirlenmiyor. Daha çok mezar sahibinin bağlı olduğu askeri birliğin sınıfına ait semboller ve mezar taşını yontan kişinin arma içerisinde daha militarist görünmesi amacı ile ortada bir mer-

kez etrafında bildiği bütün savaş aletlerini işlediği görünümünü veriyor.

ÖRNEK :2

Yine aynı hazireden bir örnek; "Süvari askeri reisi Hoca Raşid Paşa'nın Mahdumu Müşir İsmail Hakkı Paşa" H.1328 (M.1910) kapaklı sembolik lahit şeklinde yapılmış mezarın baş ve ayak taşları yuvarlak olarak işlenmiştir. Kitabesi ise baş taşının iç kısmında yer almaktadır. (Fotoğraf No: 5)

Yan pehle taşlarında klasik Osmanlı arması işlenmiş. Ortada kalkan ve etrafında her iki köşede birer sancak bulunmakta. Sancaklar, üzerinde hilal olan halifelîği, vazodan çıkmış rozet çiçekleri olan sancakta ise Osmanlıyı temsil etmekte. Her iki sancağın ortasında padişah başlığı tasvirlenmiş, başlığın iki yanında birer adet mızrak bulunuyor. Sancakların

etrafında savaş aletleri sıralanmış, top, kılıç, çift ve tek taraflı teber, tabanca, kanunu ve kuranı temsil eden terazi ve kitap, alta bitkisel motife asılı olan "Şefkat Nişanı", "Nişanı Osmani", "Nişanı İftahar", "Mecidi Nişanı", "Nişanı Ali İmtiyaz" nişanları tasvirlenmiştir. (Fotoğraf No:6)

ÖRNEK:3

Boyacı Sokak üzerindeki Abdurrahman Paşa Türbesi avlusunda, bulunan D-80 envanter numaralı, "El-Hâc Es-Seyyid Muhammet Atâullah"a ait mezar taşı, H.1291 (M.1874) (Fotoğraf No:7)

Boyun kısmı kırık olan baş taşında, boyun kısmının altında hilal ve kurdele ile birlikte "Mecidi Nişanı" tasvirlenmiş. (Fotoğraf No:8) Mezar sahibinin, daha önce almış olduğu nişanlarda mezar taşlarına tasvirlenmesi geleceği yaygın olarak görülmektedir.

Fotoğraf 7